

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

XXI. KÖTET. — 9. SZÁM.

LECHNER KÁROLY L. TAG
EMLÉKEZETE.

IRTA

BUDAY KÁLMÁN

R. TAG.

(FELOLVASTA A M. T. AKADÉMIÁNAK 1931 DECEMBER 21-ÉN TARTOTT
ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1932.

Pápa, 1932. Főiskolai könyvnyomda. (Felelős vezető Nánik Pál.)

Lechner Károly emlékezete.

Irta: Buday Kálmán r. tag.

Tekintetes Akadémia!

Az 1921.-iki akadémiai választások ajánlottjai közt volt Lechner Károly is, előbb a kolozsvári, majd a szegedi egyetemen az ideg- és elmeorvos tanára. Az ajánlás befejező sorai szerint: »Lechner egy személyben érzékeny lelkű művész, kutató tudós, társadalomnevelő és igaz emberies érzéstől áthatott orvos, akiben törhetetlen munkakedv ideális gondolkozással és áldozatkészséggel párosul«.

Ezekben a sorokban semmi túlzás nem volt, s mégis az ajánlók némi aggodalommal tekintettek a választás elé, mert a két megüresedett helyre öt jelölés érkezett be, s könnyen történhetett volna, hogy két más jelölt már a Lechnerre való szavazás előtt megkapja a többséget. Ekkor az egyik akadémiai tag, aki ugyancsak a kolozsvári egyetemnek volt régebben tanára, azzal az indokolással, hogy Lechner nemcsak jóval idősebb a többi négy ajánlottnál, hanem egyébként is egyike a magyar szellemi élet legkiválóbb, legtiszteltebb alakjainak, azt az indítványt tette, hogy a szokástól eltérőleg ne az ajánlás sorrendje, vagy sorshúzás útján történjék a szavazás, hanem szavazának legelőször Lechnerre. Ez az indítvány egyhangú helyeslésre talált, s ugyancsak egyhangú szavazással Lechnert meg is választották az Akadémia levelező tagjának.

Lechner, aki ekkor már 71 éves volt, nagy örömmel vette ezt a kitüntetést, s nemsokára az Akadémia felkérésére valamilyen szakkérdésben véleményt is adott, de székfoglaló értekezésének előadásában meggátolta közbejött súlyos betegsége, majd halála és székfoglaló értekezése csak halála után olvastatott fel az Akadémiában.

Akadémiánk megbízása folytán engem, Lechnernek Kolozsvárt 18 éven át volt tanártársát, ért a kitüntetés, hogy itt megemlékezzem a régi, nagyobb Magyarország tudományos életének egyik igen értékes munkásáról, eredeti alkotó tehetségéről és nemes érzésű emberéről, akinek élete utolsó éveiben a háború és összeomlás minden bánatát és keserűségét végig kellett szenvednie. Bár nem állok közel a Lechner által művelt tudományzakokhoz, mégis vállaltam ezt a megtiszteltetést abban a reményben, hogy ami a szaktudás terén nálam hiányzik, azt némileg pótolhatom a Lechner egyéniségéről éveken át szerzett közvetlen személyes benyomásaimmal.

Lechner Károly 1850 március 21.-én született Budapesten; atyja, Lechner János, régi pesti család sarja volt, aki Budapesten ügyvédi gyakorlatot folytatott, majd városi főbb hivatalnok lett, de állásáról a Bach-korszakban leköszönt és téglagyáros lett. Ez a téglagyár azután a Lechner-család vagyonának jelentékeny részét alkotta. Lechner Károly anyja, Schumayer Teréz, pesti német családból származott, de a gyermekek magyar szellemű nevelésben részesültek s a család, amint ezt Lechner önéletrajzában olvassuk, mindig igaz magyar érzésektől volt eltöltve.

Lechner Károlynak két testvérbátyja volt, akiknek az életpályája élénk bizonyossága a Lechner-család magas szellemi és különösen művészi képességeinek. Idősebbik bátyja, Gyula, jogot végzett s eleinte ő is, mint atyja, ügyvéd volt, de később mint szobrász és festőművész ért el kiváló sikereket. E mellett a magyar irodalommal is behatóan foglalkozott, magyar műveket németre fordított; a Madách Ember tragédiájának az a német fordítása, mely a Reclam-féle Universal-Bibliothekben jelent meg, tőle való.

Lechner Károly ifjabbik bátyja, Ödön; még nagyobb nevet vívott ki magának. Általánosan ismert, hogy ő volt a műépítészetben a magyar stílus úttörője; a kőbányai templom, az iparművészeti múzeum, a kecskeméti városháza és sok más szép középületünk megörökítették nevét.

Építészeink kegyeletét mutatja, hogy emlékszobrának felállítására bizottságot alakítottak.

Lechner Károlyra, a legfiatalabb fiúra, kétségkívül nagy hatással volt a családi otthonban hagyományos erős művelődési érzék. Ő a gimnáziumot a piaristáknál elvégezve, az orvosi pályát választotta s az egyetemi előadásokat részint Budapesten, részint Bécsben hallgatta. Összes szigorlatait kitüntetéssel tette le s 1874-ben orvosdoktor lett, e mellett a sebészdoktori, szemész- és szülész-mesteri oklevelet is megszerezte.

Tanulmányait befejezve, gyakornok lett annak a Wagner Jánosnak belgyógyászati klinikáján, akit a Budapesti Orvosegyesület közel húsz éven át szakadatlanul elnökének választott meg. A gyakornoki idő után Wagnernek második tanársegédje lett s ezen időből származik barátsága Purjesz Zsigmonddal, aki ugyancsak Wagner tanársegédje volt s később a kolozsvári egyetem nagyhirű belgyógyász-professora lett.

Lechner törekvése és vágya akkor, és pedig, saját bevallása szerint, még gyermekkorától kezdődőleg, a közegészség terén való munkálkodás volt, azonban bizonyos személyes kötelékek nemsokára az ideg- és elmegyógyászati tanulmányok felé csábították s a lélek és értelem problémái, mint ő írja, csakhamar az egész életre lekötötték figyelmét, érzéseit és erőit. Ezen új eszméi szolgáltatásban elhagyva a belgyógyászati klinikát, 1877-ben a Dr. Schwartzter Ferenc-féle magán ideg- és elmegyógyintézetbe lépett be, mint főorvos.

Ugyanezen évben nősült először; feleségétől, aki Schwartzter Ferenc leánya volt, két gyermeke született, akik azonban anyjukkal együtt két éven belül elhaltak.

Lechner 1884-ig maradt a Schwartzter-intézet főorvosa; időközben elnyerte a Schordann-féle utazási ösztöndíjat, amely lehetővé tette számára, hogy megszakításokkal két évet töltsön külföldön, ahol az ideg- és elmegyógyászat körébe vágó tanulmányokat végzett. Így Bécsben a nagynevű Meynertnek, az agyrostozattan megalapítójának agyszövet-tani laboratóriumában, azután Berlinben Westfal

klinikáján dolgozott, majd tanulmányozta a psychológiát Lazarusnak a híres előadásain, a kísérleti psychophysiologiát pedig Wundt nyomán; végül bejárta Európa nevezetesebb ideg- és elme-kórtani intézeteit.

Amikor így tudományos tapasztalatokhoz gazdagon hazatért, a budapest-angyalföldi m. kir. országos elmebeteg-ápoló intézet igazgatójává nevezték ki. Az újonnan épült, de még üres intézetet Lechner berendezte s annak működését megindította, már itt kiváló jeleit adva alkotó és szervező képességének. A volt tanítványa és utóda, Szabó József szegedi egyetemi tanár által írt megemlékezésben olvassuk ennek egy érdekes bizonyítékát. 1886-ban, amikor kolera-veszély fenyegette Budapestet, Lechner hiába kérte a miniszteriumtól sürgető felterjesztésekben, hogy intézete vizvezetékkel és csatornázással láttassék el, s a végső szükségben mindezeket hivatalos engedélyezés nélkül önhatalmúlag csináltatta meg a szomszéd telken keresztül. Ebből 20 éves pör támadt, de a nagy budapesti kolerajárvány a Lechner intézetét majdnem teljesen megkímélte.

Angyalföldi működéséről több egymásutáni évben részletes jelentéseket adott ki s részint ezek, részint a sürűn egymást követő értékes tudományos közleményei annyira figyelmet keltettek, hogy a kolozsvári Ferenc József-tudományegyetem orvosi kara, amikor az elme-kórtani tanszék felállítását elhatározta, erre a tanszékre őt hívta meg. Lechner a meghívást elfogadta és 1889-ben a kolozsvári egyetemen az ideg- és elme-kórtan és törvényszéki lélektan nyilvános rendes tanárává ki is neveztetett. Magyarországon ez volt az első rendszeresített ideg- és elme-kórtani tanszék; a budapesti későbbben létesült.

Még budapesti tartózkodása idején, Lechner másodszor is nősült; első feleségének unokanővérét vette el 1885-ben. Ezen második házasságából két fiú született; Lechnernek a későbbi idők súlyos megpróbáltatásaiban nagy támasza volt hitvesének szerető ragaszkodása és nagy lelki ereje.

Kolozsvárra érkezve, nehéz feladatokat kellett megoldania s az anyagi eszközök, amelyek rendelkezésére ál-

lottak, igen szegényesek voltak, de Lechner nagy hévvel és hozzáértéssel rövid idő alatt nemcsak klinikáját hozta működésbe, hanem meg is kedveltette hallgatóival az akkor még merőben új szaktárgyat, sőt olyan segédzemélyzetet is tudott összehozni, amellyel tudományos munkásságát az előbb már megkezdett irányban tovább folytathatta. Lechner maga így nyilatkozik erről: »Törekvésem a tan-szék elhelyezése után is az ideg-elmekórtani klinikai tanul-mányok fejlesztésén kívül a psychophysiologiai kísérlete-zés meghonosítása volt«.

Miközben nagy kitartással buzgólkodott azon, hogy ideiglenes klinikája helyett újat létesítsen, 1897-ben a ko-lozsvári egyetem rektorává választották Lechnert, aki jel-leme és tehetsége révén gyorsan nagy tekintélyre tett szert s már akkor, mint a kolozsvári egyetem egyik díszét emlegették.

Rektori székfoglalóját »Az egyetem énjéről« címen tartotta s ez a beszéd igen nagy hatást tett úgy témájá-nak felépítése, mint gondolatainak magas színvonala által. Alapeszméje az, hogy az egyetemnek is van énje, mint az egyes élő lényeknek, s hogy az egyetemnek is az érző, gondolkodó és reagáló énjét kellő harmoniában kell tar-tania, máskülönben, úgy mint az egyes ember, suggestiók-nak és automatáságoknak esik áldozatul. Ilyen suggestio az, hogy a kolozsvári egyetem a budapestinek a nevelő intézete, pedig az egyetemek közt rangsort felállítani annyi, mint a tudományok képviselőinek határt szabni a tudásban. A másik suggestio a közönség közönyössége az egyetemek iránt, holott a tudomány olyan erőforrás, amely annál gazdagabban buzog, minél hatalmasabb tekintélyben részesíti azt a köztudat. Az automatáság elkerülésére vi-szont halaszthatatlan szükség, hogy az egyetemek autonom szervezete azok kulturabeli küldetése érdekében a szabad-ság elvének megfelelőleg rendeztessék. Az egyetem tan-szabadságát annál sürögöbben kellene rendezni törvény útján, mert az államhatalom az egyetemet nem a kultura politikájába foglalja bele, hanem a közoktatás politikájába s a népneveléssel akarja megteremteni az anyagot a ma-

gasabb iskolák számára. Már pedig a kultúra útja fordított irányú; a művelődés, amióta a világ áll, mindig a felsőbb néprétegekből az alsóbbakba szállt alá. »Szabadság, függetlenség, szeretet«, végzi Lechner, »ezek kellenek a tudománynak, amely más ellenőrzést nem ismer, mint a nyilvánosság«.

A rektori év után nemsokára Wlassics Gyulának, az akkori közoktatásügyi miniszternek (aki a helyszínen győződött meg az állapotok tarthatatlanságáról) az elhatározásából a kolozsvári egyetemi klinikák ósdi, düledező helyiségeiből új, modern épületekbe költözhettek át, s ekkor végre Lechner is láthatta az új klinika érdekében kifejtett fáradozásának eredményét. A régi klinikája öt apró magánház összetoldásából keletkezett a külső monostori úton s még kibővítésekkel is csak 30 beteget lehetett elhelyezni benne. Ezek a primitív állapotok gyökeresen megváltoztak, amikor 1901-ben a nagy orvostéri telep tözsomszédságában felépült az új elme- és idegkliniká egy-millió 250 ezer korona költséggel 200 elme- és 30 idegbeteg számára. A klinika 10 pavillonból állt, s annak terveit a legkisebb részletekig maga Lechner dolgozta ki, annyira, hogy Korb Flóris műépítész, aki a kolozsvári új klinikákat építette, a Lechner tervére azt jegyezte meg, hogy azt minden változtatás nélkül, amint van, fel lehet építeni. Csakugyan a klinika egészen Lechner elgondolása szerint létesült s az egyes épületek elrendezése, helyiségeiknek célszerű beosztása, arányossága, gondos felszerelése által annyira kitűnt, hogy a hozzáértők, köztük külföldiek is, a legjobb e nemű intézmények közé sorozták.

Szinte csodálatos, mennyi mindenre kiterjedt Lechner figyelme. Az oktatásnak, a tudományos vizsgálódásnak, a betegek jó elhelyezésének, ápolásának és kezelésének minden szempontja érvényesült és Lechnernek nemcsak helyes orvosi gondolkodására, hanem gyengéd lelkületére is vallott egyebek közt az is, hogy a betegszobákat, folyosókat szép acélmetszetekkel ékesítette fel. Minden pavillonnak meg volt a külön, szépen gondozott kertrészlete, ahol a betegek sétálhattak s egyébként is az üdülés, szórakozás

mindenféle neméről gondoskodott betegek számára, kiknek ujságok, könyvek, torna- és játékszerek álltak rendelkezésükre.

Nagyon ügyelt arra is, hogy a betegek elhelyezésében az elzártság látszatát kerülje, ami által elérte, hogy a betegekben a klinikán tartózkodás nem keltette a fogság érzetét, a közönségben pedig bizalmat ébresztett a klinika iránt. A nagyközönség sympathiáját különben a szeretetteljes bánásmódon kívül, amelyben a klinikán ápoltak részesültek, még azzal is megnyerte, hogy a klinika járó beteg osztályán, amely a gyógyítás minden lehető eszközével a legjobban fel volt szerelve, a szegénysorsú idegbetegek mint bejárók a legkülönbözőbb szakszerű kezelésben teljesen ingyen részesültek. Ez a klinika, amelyet Triannonnal elvesztettünk, nemcsak mintaszerűen volt megalakotva, hanem az alatt a 18 év alatt, amíg birtokunkban volt, hatalmas központja lett a magyar psychiatriai bűvárkodásnak is. Szabó József fent idézett megemlékezésében pedig azt mondja, hogy a nagy hírnévre jutott kolozsvári elme- és idegklinikát nemcsak a régi Nagymagyarország minden részéből, hanem a szomszédos országokból, így Szerbiából, Romániából is felkeresték a betegek s a klinika annyira zsufolva volt, hogy a betegeket hetekkel elő kellett jegyezni.

Pár évvel később a megüresedett budapesti elme-klinika tanszékére a közvélemény egy része Lechnert jelölte, de nem ő neveztetett ki; ez Lechnerre nézve, ki különben Kolozsvárt nagyon megszerette és új klinikáján a tudományos bűvárkodás minden feltételét magának megteremtette, annyiban bírt mégis jelentőséggel, mert mindkét kiváló tehetségű fia a műegyetemre iratkozott be s így a családi otthontól el kellett szakadniok. Egyébként azonban ezen adó alatt Lechner hírneve és népszerűsége Kolozsvárt egyre fokozódott, amit legjobban bizonyít az, hogy 1909-ben, Szamosi János halála után, az Erdélyi Múzeumegylet Lechnert választotta meg alelnökének s ezen minőségben ő elnökkölt annak a vidéki városokban tartott vándorgyű-

lésein és vezette gróf Esterházy Kálmán elnök halála után ezen nagymultú egyesület ügyeit.

A nemzetünkre végzetes 1914. évben kitört a világháború, amely Lechnernek mind a két fiát hadba szólította és nemsokára Lechner atyai szívére nagyon fájdalmas csapást mért. Idősebbik fia, Gedeon, vegyészdoktor és műegyetemi adjunktus volt, aki hadbavonulása előtt Akadémiánktól a Rózsay-jutalmat nyerte egy tudományos téma kidolgozásáért s így méltán keltett nagy várakozásokat jövője iránt.¹ Ugyanő már az egyik legelső hivatalos hadijelentés szerint vitéz magatartásáért hadi érmet kapott. Amikor Lechnernek levélben gratuláltam ahhoz, hogy fia úgy a tudományos munkában, mint a harctéren annyira kitüntette magát, Lechner azt válaszolta, hogy kettős örömébe nagy aggodalom is vegyül, mert fiáról egy idő óta semmi értesítést nem kapott s attól fél, hogy valami baj érte. Ez a balsejtelve valóra vált, mert fia az orosz fronton 1914 augusztus 24.-én megsebzetten eltűnt s azóta nyomaveszett. Lechnernek minden fáradozása, hogy fiáról közelebbit megtudjon, eredménytelen maradt, s mindinkább bizonyossá lett, hogy a nagyreményű ifjú a zivataros galíciai napokban hősi halált halt.

Lechner mély fájdmájára vígasztalást a munkában keresett, amelyre most fokozottan nyílt alkalmá, mert klinikája a világháború összes éveiben állandó szolgálatot teljesített a hadban idegbajossá vált tisztek és katonák részére. Munkája nemcsak azért volt súlyos, mert a klinikát a polgári betegeken kívül a beteg katonák is zsúfolásig elárasztották, hanem azért is, mert orvosi segédszemélyzetéből a férfiakat majdnem mind a hadba vitték s így Lechner főképpen csak orvosnők segítségére támaszkodhatott. Ekkor kapta (miután már jóval előbb udvari tanácsosi címmel is kiténtették) a vöröskereszt tisztí nagykeresztjét és a nagy polgári érdemrendet.

¹ Lechner Gedeonnak ezen munkája, már a szerző halála után, 1915-ben jelent meg az Akadémia Mat. Term. tud. Értesítőjének XXXIII. kötetében a következő címen: „Az áramgörbe alakjának befolyása a csendes kisülések kémiai hatására“.

A háború alatt töltötte be egyetemi tanári működésének 25. évét is, amit 1915-ben tanártársai, tanítványai és az egész kolozsvári társadalom nagy szeretettel ünnepeltek meg s az üdvözlések során neki egy emlékkönyvet nyújtottak át, amely 640 oldalon 46, ez alkalomra írt tudományos közleményt tartalmazott; a könyv előszavában Lechnert az igazság, szép és jó apostolának nevezi.

Az általános becsülés, amely Lechnert körülvette s a folytonos munkálkodás a közjó érdekében lassanként kissé enyhítették a fia elvesztése miatti nagy bánatát, a sors azonban még további megpróbáltatást is tartogatott számára. A világháborút elvesztettük és Kolozsvár, s vele az egyetem is, a románok kezébe került. Egy napon a román nemzeti tanács nevében fegyveres katonaság jelent meg a klinikán és Lechnert onnan erőszakkal eltávolította. Rövid idő múlva az általa épített igazgatói lakásból is kiűzték s Lechnernek tanító személyzetével együtt végleg ott kellett hagynia azt a klinikát, amelynek létesítésért annyit fáradozott, ahol annyit dolgozott, s amelyre olyan joggal büszke volt.

A bizonytalanság és hányattatás keserű két éve következett ezután, de Lechner lelki nagysága ezekben a súlyos időkben bontakozott ki leginkább. A 70.-ik életévébe jutva is olyan buzgalmat fejtett ki a hontalanná vált kolozsvári egyetemnek Csonkamagyarországon való újbóli felállítása körül, hogy tanártársai bízva az ő energiájában, bölcsességében, dékánjukká választották s Lechner fiatalos lelkesedéssel vállalta ennek a második otthonalapításnak nehéz munkáját és különösen arra törekedett, hogy a volt kolozsvári egyetem Szegeden nyerhessen elhelyezést. Legutoljára 1921 tavaszán látogattam meg a csalóányutcai fővárosi iskolában, ahol a kolozsvári egyetem ideiglenes hajlékot kapott. Lechner a dékáni szobájában fogadott és bizakodva beszélt jövő terveiről, amelyek közé tartozott a szegedi elmeklinika elhelyezése is, megint csak ideiglenes szerény helyiségekben, épen úgy, mint 32 év előtt, amikor Kolozsvárt működését megkezdette.

Ezen évben választotta meg őt Akadémiánk levelező

tagjává; Lechnernek igen jól esett az Akadémia elismerése, bár az, mint ő mondta, élete alkonyán jött. Nagy buzgalommal készült székfoglalójának megtartására, amikor egy, már régebben lappangó s a korrall járó betegségében olyan szövödmény lépett fel, hogy a fenyegető életveszélyt csak ideiglenes műtéttel lehetett elhárítani; a második nagyobb műtétet későbbre halasztották.

A súlyos betegség által megviselt állapotban kezdte meg 1921 őszén a tanítást Szegeden s hős lélekkel látta el a teendőket a félév végéig. Ezután alávetette magát a második műtétnek, de ezt nem követte a várt siker s Lechner hosszas szenvedés után 1922 január 19.-én élete 72. évében befejezte munkás életét. Végrendeletében, Szabó József megemlékezése szerint, könyvtárának tudományos művekből álló részét szegedi klinikájára hagyta, amelynek az egyik kincse. A kerepesi temetőben levő családi sírboltban helyezték örök nyugalomra; temetésén képviselte magát Akadémiánk, a magyar egyetemek, számos tudományos testület s ott voltak nagy számmal gyászba borult tanítványai.

Kéziratait az Akadémiánál helyeztette el, elkészített székfoglaló értekezését pedig »Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában« címen Schaffer Károly tagtársunk olvasta fel az Akadémia 1923 április 9.-iki ülésén.

*

Lechner Károly *irodalmi munkássága* nagyarányú s nemcsak tartalmilag igen értékes, hanem mennyiségileg is olyan jelentékeny, hogy bátran lehet őt termékeny írónak nevezni. A saját összeállításában 129 művét sorolja fel, ezekhez járul posthumus akadémiai székfoglalója s annak német fordítása. Közleményeinek jórésze terjedelmes, több nyomtatott ívet tesz ki.

Egyáltalában nem érzem hivatottnak magamat arra, hogy ezeket a műveket érdemességük szempontjából bírálat alá vegyem, sem arra, hogy őket a nemzetközi irodalommal viszonylatba hozzam; ezekre a szakemberek lesznek hivatottak, ezért itt arra szorítkozom, hogy a legfonto-

sabb közlemények rövid ismertetése által némi képet adjak arról, milyen magas eszmekörben mozogtak Lechner gondolatai s milyen sok téren talált élénk, érdeklődő szeleme megörökítésre méltót.

Első nagyobb műve a *Korai syphilises agyvérzésekről* szóló 78 oldalas tanulmány, amely 1881-ben jelent meg németül s egyelőre még csak a rendkívül gondos kidolgozás által tűnik ki, s nem árulja el tehetségének későbbi irányát.

Négy évvel később, már mint angyalföldi főorvos írja »*Adatok a hallucinatioók localisatiójáról*« című dolgozatát, mely annyiból nevezetes, hogy bár az elmekórtan szempontjaira van tekintettel, mégis kiinduló pontja lett Lechner későbbi vizsgálatainak, amelyek őt mindinkább a psychologia felé terelték.

Bevezetőleg arra utal, hogy valamint minden téren az ép-élettani működések behatóbb ismerete előzte meg a kórtaniakat, ép úgy az agy kóros működésébe is csak akkor nyerhetünk alaposabb betekintést, ha annak ép élettanában otthonosságot szerzünk, ezért a psychologia, ez az új tudomány, előkészítője kell, hogy legyen az agy kórtanának. Emiatt törekvése odairányult, hogy a psychológiát az elmegyógyászat érdekében kiaknázza.

A hallucinatioóról szóló vizsgálataiban éppen ezért igyekezett párhuzamba állítani a kóros észrevevést az ép élettanival. Az ép élettani észrevevésben a meglátással kapcsolatosan izomérzetek és zsigeri érzetek is kelnek bennünk, amelyek a reprodukált képpel szemben a valódi észrevevésnek a realitás ismertető jeleit adják. Tekintettel arra, hogy az oly állatok is, amelyek agykérgét műtétilag eltávolították, fény- és hangérzésekre képesek, mert subcorticalis központjaik nem hiányoznak és így az észrevevés realitásához szükséges izom- és zsigerérzéseik is megmaradtak, ezekből Lechner azt következteti, hogy a hallucinatioók, ezek a kóros észrevevések nem keletkezhetnek tisztán az agykéregben, hanem egyszerre az agykéregben és a subcorticalis központokban.

Ugyancsak mint angyalföldi főorvos tartott előadást

az Orvosegyletben az *Érzéki észrevevés némely rendelle-
nességeiről*. Az észrevevés szerinte nem egyszerű képzet,
hanem a képzetek tömege s már ítélet van benne. Az ítélet,
amely az érzéki észrevevésben rejlik, csak akkor lesz téves,
ha az öntudatba emelkedő emlékképek képzetsoportosí-
tása megváltozik; vagy kiesnek egyes mellékképek, vagy
oda nem való szokatlan képzetemek fűződnek az össz-
csoportozáshoz.

Az elmebetegnek érzéki csalódásai 41 kóresetben gyűj-
tött megfigyelései szerint nemcsak hogy külinger nélkül
támadnak, hanem a tévedés bélyegét is hordják magukon,
s annyiban sem egyenértékűek a szabványos észrevevéssel,
hogy szokatlan mellékképzetek odacsatlakozása által kó-
rosan kiegészítettnek, mintegy túlszíneződnek, vagy pedig
emlékképek megcsonkítása által lesznek tökéletlenek.

Ebben a két munkában a psychologia még a psy-
chiatria szolgálatában igyekszik maradni, de a későbbi mű-
vek jó részében a tiszta psychologia nyomul előtérbe;
ezek mellett vannak kizárólag elmegyógyászati tárgyú mun-
kák is, úgy hogy a Lechner későbbi munkássága mintegy
bifurkálódik. Szóljunk előbb a psychologiai közleményeiről.

1890-ben már mint kolozsvári egyetemi tanár, tar-
totta Lechner a nagyváradi vándorgyűlésen »*Az izommunka
szerepköre értelmi műveleteinkben*« című előadását, mely-
nek alap gondolata a következő: Az izmok helyesen gyako-
rolt munkája értelmi fejlődésünket is szolgálja. Nem kép-
zelhető ugyanis oly szellemi esemény, amelyet izommunka
ne kísérjen. A látás, hallás, tapintás mindig izomműkö-
désekkel és izomérzésekkel járnak. A figyelem sem vezet-
hető vissza másra, mint izomfeszülésekből származó érzé-
sekre. Mindenütt, ahol bármely ingerképzéshez külön izom-
érzet nem csatlakozik, az inger tudatossága megszűnik.
Tehát minden öntudat izomérzetet követel, sőt az izom-
munka szabályozza az értelem associációs tevékenységét is.

Az izomtevékenység egyúttal részes a fogalmak alko-
tásában, nemkülönben a kedélyérzelmek létrehozásában is,
amennyiben a szervezetre kedvező ingerek az értágító, a
károsak az érszűkítő izmokat hívják fel reflexactióra. A

szabadakaratos cselekvény szintén ezzel áll összefüggésben; végső sorban az akarat szabadsága tökélyében a bonyolult associatiós folyamatoknak egyszerű reflexekre való áthasonításában áll.

Az izommunka a psychomechanikai továbbfejlődésnek is első feltétele. Izommunka nélkül Lechner szerint lelkünk a tükör élettelen sivár lapjához volna hasonló, mely bár visszatükröz minden reá eső fényt, de arról tudomást nem vesz, azt saját céljaira nem értékesítheti.

Két évvel később, 1892-ben az Athenaeumban jelent meg Lechnernek a következő munkája: »*Tudatosság ténye szellemi életünk eseményeiben*«. Ebben a reflexek jelentőségét, amelyet már az előző tanulmányában is fejtegetett, még inkább hangsúlyozza. Alaptémája az, hogy az agy materialis folyamataiból fakadnak az érzések s ezekből a tudatosság. A tudatos érzések felfogó szerveink szerint minőségükben eltérnek, keletkezésükhöz azonban még izmaink érzése is szükséges. Így jutunk el ahhoz, hogy felismerjük a kiváló jelentőségét a reflexkörnek, mely érzéki felvétellel kezdődik és izommozgással végződik. Tehát a reflexpályák organikus szerkezete a nyitja végső sorban a magasabb szellemi működésnek, amit az alsóbb- és magasabbrendű állatok szellemi életének és reflexeinek párhuzamba állítása is igazol.

Ha az inger erős izomfeszüléseket vált ki, erős érzésünk is támad, de nem az izommunka nagysága, hanem a feszülés különbözete tájékoztat. Több egyszerre ható inger közül a figyelem tárgyát képező jó csak öntudatunkba, miközben arcizmaink feszülnek. Mivel izomfeszülés csak akkor keletkezik, ha az inger molecularis munkát váltott ki, ezért lehetetlen, hogy a tudatos érzés az agyi ducsejtek reintegrációs fázisába essék, amely izomfeszülések által sohasem kísértetik.

Minél többször észleljük figyelemmel ugyanazon ingerhatást, tehát minél jobban gyakoroljuk be magunkat az illető reflexfolyamatot betetőző izomfeszülésre, annál inkább sikerül az eredmény biztosítása. A begyakorlás bizonyos mozgássorokat akként létesít, hogy azok a tudatos

érzés kikerülésével gyorsabban, eredményesebben lépjenek életbe. Ez a szellemi működés automatismusa, amikor a gyakran végbemenő reflexesemények folytán az eleinte tudatos érzéssel járó szellemi műveletek öntudatlanokká lesznek.

Tehát a fejlődés során a gyermekkor minimális tudatossággal járó egyszerű reflexmozgásai később tudatos érzésekkel kapcsolt összetett reflexekké, akaratlagos mozgásokká változnak át, amelyek később automatákká, tehát újból minimális tudatossággal járó, bár bonyolódott reflexekké alakulnak.

Ugyancsak a reflexek jelentőségét fejtegeti Lechnernek egy 1903-ban megjelent dolgozata: »*A reflextypusokról*« címen. Ez az előadás megjegyzéseket fűz Hevesi Imrénének az inátültetésekről szóló előadásához, amelyet követő eszmecsereben az a kérdés merült fel, hogy az inátültetés után az illető izmok eredményének a módosulása miképpen befolyásolja az ezen mozgásokat kormányzó lelki működéseket. Az eszmecsere a központból kiinduló impulzusok tényében kereste a magyarázatot, míg Lechner szerint a lélek minden mozgásban megnyilvánuló impulzusa a periferiáról származik. A reflexkör, amelynek tényeiben a lélek összes eseményei magyarázatukat lelik, három tagozatból áll: a bevetítésből, az érzések társításából és az érzésekre való visszahatásból, vagyis a kivetítésből.

Lechner megkülönböztet külső és belső reflexeket s ezek mindegyikében veleszületett és szerzett típusokat. Az öröklött külső típusok bevetítését érzékelésnek, társítását felismerésnek, kivetítését visszahajtó reflexnek nevezi, míg a veleszületett belső reflextypus hasonló elnevezései: közérzet, emlékezés és ösztön, a szerzett külső reflextypuséi: észrevevés, megítélés és összevágó mozgás, a szerzett belső reflextypusé pedig: hangulat, következtetés és akarat.

Az inátültetéskor mindegyik reflexkörben vannak módosulások, melyek együttesen jelentkeznek, míg oly erők feltételezése, amelyek a központi idegrendszerben magában székelnének s önként adnák az inátültetés okozta za-

vart helyreállító impulzust, szükségtelen és képtelenség is.

Az Erdélyi Múzeumegylet 1911. évi közgyűlésén Lechner, mint ezen egyesület alelnöke, az *Emlékezésről* tartott előadást, hivatkozva arra, hogy az egyesület minden intézménye az emlékezésnek szolgál. Az emlékezésnek orvosi-lélektani alapon való megmagyarázása céljából arra utal, hogy érzés alkalmával a sejtekben az ingerhatásra egyik oldalon erőfelszabadulás, a másikon erőkötés jelentkezik, vagyis az erőtöltés tökéletes megújrodása. Így a sejt mindenkori megújrodása után mindig egyforma életnyilvánítást mutat, akárhányszor ingereltetik is. Egyenlő feltételek mellett tehát a sejtek munkája minden ismétlésben ugyanaz marad; mihelyt ez a munka valamely érzés alakját ölti fel, ugyanegy sejt izgalmanak ismétlődése az első ízben támadt érzés tükörképét eredményezi. Az anyagok és erők állandóságának ezen törvényében lelhető fel az emlékezésbeli hűség tényének, az emlékebe tapadásnak a magyarázata.

Lechner nagy kitartással vizsgálta hosszú időn át az álmodást és az álmatlanságot; 1881-től 1910-ig kilenc dolgozata foglalkozik ezekkel. Legterjedelmesebb a Purjesz-emlékkönyvben megjelent nagy tanulmánya s ennek német kiadása: »*Die klinischen Formen der Schlaflosigkeit*«, amely önálló könyvformában 110 oldalra terjed s tartalma röviden a következő:

A munka és nyugalom váltakozó egymásutánja a szervezet változó életszükségleteiből fejlődött. Az alvás eddigi elméleteinek elégtelenségét kimutatva, Lechner azon nézetének ad kifejezést, hogy az alvásbeli nyugalomban vasomotoros reflexek szerepelnek, amelyek miatt az agyi idegrostok elégtelenül táplálódnak s az izgalom vezetésére alkalmatlanok lesznek. Az alvás s az e közben létrejövő üdülés az életjelenségeknek éppen olyan különálló összessége, mint az ébrenlét.

Az alvást igen különböző normális és kóros ingerek váltják ki, s részben üdítő, részben öntudatlanító reflexek létesítik, amelyek különböznek az elalvás, alvás és ébredés ideje szerint. Az öntudatlanító reflex kiváltódásának köny-

nyüségét a reflexingerlékenység szabja meg. Az üdülést is érmozgató reflexek munkája eszközi.

Az álmatlanság az elmenyugalomnak a zavara és az elalvás, alvás és ébredés zavaraira különíthető. Megnyilvánulhat a veleszületett, öntudatlanságot kiváltó reflexnek, vagy a szerzett üdülési reflexnek kóros működésében és jelentkezhetik csökkent, fokozott, félszeg és fonák reflex-typus formáiban.

A részletes tárgyalás külön-külön kimerítően beszél meg a kóros elalvás, illetőleg álmosodás, azután a kóros alvás és ébredés különböző formáit. Lechner az álomnak kb. 70 különböző rendellenességét sorolja fel, melyek magyar és görög elnevezését ő alkotta meg s elmondja mindegyik gyakoribb kóros álomfajtának az előidéző okait, keletkezésmódját, tüneteit és gyógyítását.

1914-ben jelent meg a M. Filos. Társaság közleményeiben Lechnernek nagy virtuozitással megírt tanulmánya: »Az impressiókról«. Bevezetőleg elmondja, hogy lelki életünk tele van impressiókkal s az impressió tényező lett az emberi kulturában, politikában és tudományban, Lechner ezért természettudományi alapon igyekszik megfejtetni az impressio lényegét.

Az impressio az érzések közé tartozik, melyeknek négy typusa közül impressio tárgyait épen bonyolultságuk miatt főleg az észrevezés és az érzelem képezhetik. Ez utóbbiak szövevényes folyamataiban a régen átélt érzések visszaidézett emlékei, a képzetek is szerepet játszanak s az észrevezés és érzelem annál tökéletesebbek, minél több érzés, képzet vesz részt azok kialakulásában. De a találkozó sok képzet, érzés egy részében hiányok, vagy felesleg s ezek folytán érzési, képzeti tévedések merülhetnek fel s így észrevezésbeli, emlékezésbeli csalódások jöhetnek létre.

Az impressiók akkor keletkeznek, ha a csonka észrevezést a visszahatás teljes érzése kíséri, mintha teljes reflexesemény, tökéletes ingerfelvétel volna jelen; ezek tehát olyan észrevezések, amelyek hiányos ingerfelvétel mellett túlerős, de összevágó reflex visszahatások folytán jönnek

létre. A reveláció pedig olyankor támad, ha tökéletlen reproductiós képzeteket igen heves reakciók kísérik. Mindkettőben a tökéletlen ingerfelvétel mellett a visszahatás munkaérzése túlsúlyra jut. Ide tartoznak a költők, művészek, tudósok inspirációi is.

Úgy az impressio, mint a reveláció élettani határok közt is jelentkezhettek, s korigálható. A nem korigálhatók a kórosak, amelyek öröklött ideges alkat, vagy szerzett ideges hajlandóság talaján fejlődnek ki. Minden forrongó társadalomban, háborús időben nő a lelkileg kimerültek, értelmileg meghibbantak száma s velük a kóros impressiók és revelációk is. Ilyen kóros impressiók- és revelációkból indul útnak a művészet, irodalom, tudomány sokféle csodálatos tévedése, a reformálók tömege.

Mivel úgy az eddigi, mint a később említendő elmekórtani munkákból is az tűnik ki, hogy Lechnert *reflex-elmélete* igen intenzíven foglalkoztatta, s ennek a pszichologia fejlődése szempontjából nagy jelentőséget tulajdonított, azt hiszem, leghelyesebben járok el, ha erre vonatkozólag összefoglalásul a legilletékesebbeket szóltatom meg, nevezetesen ismertetem magának Lechnernek az ön-életrajzában erre vonatkozó részt s hivatkozom tanítványára, Szabó Józsefre, aki Lechner fölött tartott szép emlékbeszédében a reflexteóriát is behatóan méltatja.

Lechner tudományos törekvéseinek, amint ő maga írja, mindenkor az a tudat adott irányítást, hogy az ideg- és elmekórtan mindeddig leginkább praktikus alapon fejlődött. Ezért igyekezett szigorúan tudományos alapot építeni ezen tanoknak és ezen alapon tovább dolgozni. Tanulmányozta e célból a lélek sajátosságait a legelemibb egysejtű lényeknél, azután az embernél és pedig a gyermekkorban, felnőttéknél és aggkorban, a nyugalom és a munka, a pihenés és a fáradás időszakában, a fejlődés (evolutio) és a visszafejlődés (involutio) állapotaiban, az öröklés tényeinek hatása folytán s a lelki fertőzések, nemkülönben a mérgek következménye gyanánt.

Mindezen kutatásainak eredményeképpen azon meggyőződésre jutott, hogy úgy az élettani, mint a kóros

lelki események, minden más életjelenséghez hasonlóan, a reflex tényeire vezethetők vissza. Összes irodalmi tevékenysége ezen reflexbeli munka sajátosságait iparkodott bizonyítani. »Ezen alapon«, írja Lechner, »egészen önálló psychopathológiát állítottam fel, egészen önálló alvász- és álmoteóriát alkottam és önállóan értelmeztem a gyermek, a nő s az ideges egyének különleges lelki vonásait. Nagy anyagot gyűjtöttem e végből össze«, így végzi »és szándékom ennek felhasználásával, ha megélem, a reflex tényeire felépített nagyobb ideg-elmekórtant, valamint törvényszéki lélektant írni. Hiszen sikerült a reflex eseményeivel az érzések, az érzelmek, az észrevévések, a képzetek, az ösztönök és az akaratos cselekvések, úgyszintén az ezek segedelmével létesülő értelmi munkának minden féleségét, az alvás, az öntudat sokszerű állapotait megvilágítani«.

Szabó József emlékbeszédében a Lechner reflexelméletének öt oldalt szentel; a beszéd ezen részét kivonatossan a következőben adhatjuk: Szabó értelmezése szerint Lechner a lelki élet alapját az egyszerű reflexben látta. A lelki események életjelenségek, amelyek minden egyes élő sejtben végbemennek. Az élő lényekre ható külső ingerek, valamint az öntestükben végbemenő folyamatok mint ingerek érzéseket keltenek, amelyek különböző visszahatást hozhatnak létre, mert az élő lény a visszahatás módjai közt válogatni képes. Az érzés az aktualis energiának egy különös alakja, amely csak az élő szervezetekben fordul elő és pedig mindig csak a dissimilatio stadiumában.

Az egysejtű lényben is keletkezik érzés, amely azonban még nem tudatos, mert a tudatos érzéshez szükséges az, hogy a többsejtű lény egyes sejtjeiben az érzések egy közös érzésben olvadjanak össze. Egysejtű lényeknél csak sejtreflexek lehetségesek, míg az ember magas fejlettségű idegrendszere miatt az emberi léleknek nagyszámú sejt részvételével lefolyó reflexei az érzések társítása által igen bonyolult folyamatok létrejöttét engedik meg. Több egyidejű, vagy egymást gyorsan követő reflex egymást módosítva az észrevévéseknek nevezett összetett érzéseket hozza

létre, míg a szervezetből magából eredő ingerek a köz-
érzéseket keltik.

Tehát az érzések, közérzet, észrehevés és hangulat mind a központi idegrendszerre ható ingerekből erednek s ezek a lelki élet első tényei. Ezek további bonyolult kapcsolása a bevetítés tényei alapján hozza létre a társítás műveleteit, amelyek alatt keletkező érzéseket képzeteknek nevezzük s ezekben nincsenek funkciós érzések, míg az aktualisakban vannak.

Az alvás is a vérerek beidegzését illető reflexek eredménye, amelyek az agykérget és agytörzset ellátó vérerek közti területen a nedvkeringést elzárják; a bevetítés tökéletlensége hozza létre az álomképeket. Kóros viszonyok közt a reflex lehet csökkent, túlságos, fonák, vagy pervers; ebbe a négy típusba oszthatók az elmeműködés és elmenyugalom zavarai is.

Megemlékezésének más helyén Szabó József elmondja még, hogy Lechner olyan összefoglaló nagy művet nem írt, amelyben reflex-elméletét részletesen kifejtette volna, de számos dolgozatában elméletének főbb alapvonásait megrajzolta és sok részletét úgy kifejtette, hogy az egésznek csak összefoglalására és néhány, nagyjában körvonalozott részlet kidolgozására volna szükség.

A nem orvosi, tehát laikus közönség számára is tartott Lechner sok *közérdekű* témáról előadásokat, amelyek később nyomtatásban megjelentek. Épen a pszichologia sokoldalú művelése által Lechner közelebbi érintkezésbe jutott Magyarországnak s főleg az erdélyi részeknek több tudományos társulatával, melyek versenyezve igyekeztek azon, hogy felolvasó üléseiken Lechner közreműködését megnyerjék. Így tartott előadást Lechner többek közt az Országos Tanügyi Kongresszuson, az Országos Középiskolai Tanáregyesületben, a Gyermektanulmányi Társaságban, az Alkoholellenes Szövetségben, a Pártfogó Egyesületben, az Erdélyi Irodalmi Társaságban, a Vöröskereszt-Egyesületben, a Magyar Társadalomegyesület Szabad Iskolájában s mindig nemcsak igen ügyesen választotta ki előadásainak tárgyát, hanem nagy tapintattal is tudott közönségének

felfogásához alkalmazkodni. E mellett minden előadásából magasabb életbölcsetség és nagy emberszeretet sugárzik s egyúttal valamennyi felszólalásába belecsendül a reflex-elméleten alapuló sajátos felfogása a lelki életről.

Lechnert ezen népszerű előadások tartásában épen-séggel nem szereplési vágy vezette, mert ez egész lényétől nagyon is távol állt; hogy mégis készséggel vállalt felkérésre ilyen felolvasásokat, azt abból magyarázhatjuk, hogy lelke olyan dúsan termelte a gondolatokat, megfigyelése oly éberén kiterjedt az emberi élet legkülönbözőbb momentumaira, hogy neki úgyszólván minden társadalmi réteg számára nagyon sok mondanivalója volt.

Itt csak pár kiválasztott példával szeretnék ezen előadásokról némi képet nyújtani.

A Pártfogó Egyesületben a *nők kriminalitásának és elzüllöttségének okairól* beszélt. Kiindul abból a tapasztalatból, hogy a nő lelkileg hol magasan fölötte áll a férfinak, hol mélyen alatta marad, de soha a két nem egy szellemi síkban nem találkozik. Ennek a különbségnek az okát abban találja, hogy a nő nemi élete sokkal bonyolultabb, mint a férfié s épen ezért a nőnek a közérzetei gazdagabbak, már pedig a közérzeteknek a lelki élet kialakulásában nagy szerepük van. A nő tökéletesebb ösztönök és hangulatos érzelmek fölött rendelkezik, mint a férfi, bár ezek a hangulatos érzelmek gyakran elnyomják észrevevéseit is. A hangulatok és ösztönök ezen túlsulya sokszor a nőt helyesebben vezeti, mint a szemlélődésre, elmélkedésre hajlóbb férfit, viszont azonban néha túláradó indulatokba is sodorhatja.

Ugyanezek a sajátosságok érvényesülnek a kriminalitás terén. A bűntevő nőknél rendszerint valamilyen világra hozott idegrendszerbeli elfajulás is van, amelyek négy különböző alakját igen behatóan tárgyalja és színes példákkal illusztrálja; ez a négy kategória a következő: 1. Elme gyöngeség, amikor az érző és visszaható képesség egyaránt csökkent. 2. Hysteroepileptoid alkat, csökkent érző, de fokozott visszaható képességgel. 3. Neurastheniás alkat fokozott érző, csökkent visszaható képességgel.

4. Maniás-depressziós alkat, amikor úgy az érző, mint a visszaható képesség fokozott.

Hogy azonban ezen ideges elfajulások büntetésre, vagy erkölcsi elzúllásra vezessenek, ahhoz még alkalmi okok is hozzájárulnak, így a hiányos műveltség, a rossz anyagi helyzet, a társadalom szervezetlensége és a kedvezőtlen családi viszonyok; az állam és a társadalom különösen ezen alkalmi okok csökkentésében fejthetnek ki áldásos működést.

Sokat munkálkodott Lechner az *alkoholelleses küzdelem* terén is; 1906-tól fogva hét cikke jelent meg az alkohol veszedelmeiről, amelyeket úgy foglal össze, hogy ez az élvezeti szer előbb a magasabb, majd az alacsonyabb érzéseket eltompítja. Az alkohol hatása következtében közérzéseink csorbulnak, belső hangulatvilágunk megváltozik, a központi idegrendszer elveszti vezérlő hatalmát a lelki események szabályozásában. Megrázó képeket fest az alkohol sokféle veszedelmeiről, melyek közül szinte a legfontosabbnak nem is az alkoholista testi-lelki lezúllását, büntető hajlamát, hanem az ivadékok degeneráltságát tartja.

A kolozsvári Tanári Kör felhívására tüzetes javaslatokat tesz arra nézve, hogyan lehetne már az iskolát felhasználni az alkoholelleses propaganda céljaira.

Van azután Lechnernek a *gyermekre és az iskolára* vonatkozó több munkája is, melyek gyengéd gondolkodásának, gazdag érzelmvilágának a bizonyosságai.

Abban az előadásában, amelyet a gyermek kóros szellemi világáról az anyák iskolájában tartott, bevezetőleg így jellemzi az anyai hivatás magasztosságát. »Valódi anya csak az, aki gyermeke érdekében elkeseredett harcot vív minden lelket rontó ellenséggel szemben és aki folyton plántál, folyton oktat, folyton int, folyton óv, hogy minél szebb életre izmosítsa gyermeke csirázó zsenge lelki képességeit.«

Röviden ismerteti ezután az agyvelő és idegrendszer fokozatos fejlődését. A csecsemőnek még csak testi közérzetei vannak, míg a gyermekkor az érzékelések, a serdülőkor az észrevéések, az ifjúkor az érzelmek kora. A

gyermekkori idegesség megjelenési formáit, leküzdésük módját oly híven és színesen tárja elénk, hogy már ezért is érdemes volna ezt a kis ismertetést minden művelt anyának a kezébe adni. A serdülő kor szellemi eltérései s az ifjúkor melanchóliája és mániája szintén beható ismertetésre találnak s miután még elmondja, milyen jelekből ismerhetik fel az anyák gyermekük idegzetbeli abnormalitásait, azzal végzi, hogy az igazán kötelességtudó anyák fél-istenek, mert gyermekeikben a családi szeretet templomait építik fel s a nemzeti szellem, hazafiság ki nem alvó őr-tüzeit élesztik.

Egy másik előadását az első magyar gyermektanulmányi kongresszuson tartotta »Germektanulmány és orvostudomány« címen s ebben megkívánja, hogy a gyermektanulmányozás irányításában az orvosok javaslatai is tekintetbe véssenek.

Két előadása a kolozsvári Tanári Körben és a brüsszeli nemzetközi paedagógiai kongresszuson az iskolai tanítás akkori módját vizsgálja a gyermek idegzete szempontjából. Sok kifogást emel a rideg szigorúság és a túlzott memorizálás ellen. Nagyon élénken írja le, hogy az iskolai félelem hatása alatt a gyermeknek nemcsak az idegzete, hanem a testi működései is milyen sok hátrányt szenvednek; a folyton feleltető és szívtelenül buktató tanító órája után az egész osztály testileg le van törve. Hibáztatja, hogy a tanulótársán segítő gyermeket megbüntetik, s ez által az egoismust, servilismust fejlesztik, ahelyett, hogy az amerikai iskolák szerint altruizmusra nevelnék a gyermekeket. A tanuló az iskolába való beiratkozással tulajdonképen jogot szerez arra, hogy valamit tanuljon, míg az iskola átveszi a kötelezettséget a tanításra. A gyakorlatban mégis ennek a megfordítottja történik, amennyiben a tanulóra hárítják a tanulás kötelezettségét, az iskola pedig jogot vesz magának arra, hogy tanulást követeljen.

Számbavéve a kezdő tanuló idegzeti berendezését, főleg azt, hogy a fiatal gyermeket ösztönei inkább a mozgás és a játék felé vonzzák s benyomásai is gyorsan változnak, véleménye az, hogy az iskola nem is követelhet az

ilyen korban levő gyermektől szakadatlan figyelmet és korlátlan emlékezőtehetséget. Kivánatos azért, hogy a tanítás lehetőleg elbeszélő, demonstratív modorban, a tanulók állandó részvételével történjék; ez a módszer, egybekötve a tárgyak félóránkénti váltakozásával és közbeiktatott testi gyakorlatokkal, megóvja a gyermeket a figyelem kifáradásától. Mivel pedig a tanítónak bőven van alkalma a tanulók szellemi képességeit megítélni, ezért úgy az osztályzatra való felelést, mint az évvégi vizsgálatokat eltörölkendőknek tartja.

A gyengébb tehetségű, ideges gyermekeket, akik majdnem a harmadát teszik ki az összes tanulóknak, egész külön osztályokban kellene tanítani, amelyek kevésbé népeseek, s az ily gyermekek a többiekénél kevesebb napi leckeóra számban, tisztán szemléltető előadásokon tanuljanak 16 éves korukig s azután is felügyelet alatt maradjanak; ily módon ezek jó részét is munkaképesekké lehet nevelni.

Lechner ezen kívánalmainak jórésze azóta, tudomásom szerint, megvalósult, de neki nagy érdeme volt abban, hogy a közhangulatot a helyes irányba terelte.

A világháború kitörése után Lechner két ízben is írt a *háború és idegesség* közti összefüggésről. Legyen szabad jellemzőül az egyik közleményből pár mondatot idéznem: »Az idegesség«, így szól Lechner, »amaz erjesztő kovász a társadalomban, amely forrásba hozza azt, felderíti annak zavarosságait, kisöpri annak salakját és egészen új tartalmat önt beléje. Idegesség nélkül nem romlanék le a kultúra, de nem is haladna előre«. Majd későbbben: »Meg kell változtatni valahára a »si vis pacem, para bellum« erkölcs-telen axiomáját, amelyet állítólag a béke érdekében állítottak fel, d emindig a háború céljait szolgált. Nyíltan kell hirdetni, mélységes érzésekbe kell beleoltani, a fogyasztékoságokat kiirtó eugenetikával kell körülbástyázni a békebiztosító altruista axiomát: »si vis pacem, para pacem« és akkor nem lesz többé világháború».

Lechner szerkesztett még egy tudományos eszközt is, amelyet »*Céphalographie*« címen az 1900.-iki párisi világhá-

kiállításra elküldött s ott nagy érmet nyert vele. Ez a készülék az élő ember fejét és arcát méri le közvetlenül és szabatosan; a test ezen részének görbületeit minden irányban pontosan megadja. Helyettesítheti egyszerre a kraniometert, a kraniographot s a mérőszalagot. Meg lehet vele határozni a fejnek az alakját, az arc típusát, a koponya részaránytalanságait.

Lechnernek az *elmeorvosászat* körébe tartozó munkái közül egyik legeredetibbnek s épen ezért legérdekesebbnek azt kell tartanunk, amelyet 1900-ban az I. országos elmeorvosi értekezleten mutatott be »*Psychomechanikai törekvések az elmeorvosászatban*« címen. Azzal kezdi, hogy a lélek kutatására való törekvésben a kórbonctan, szövettan és kísérletes élettan nyújtotta adatok nagy tömegre nőttek, anélkül, hogy tudásvágyunkat kielégítették volna, ezért újabb segédeszközök után kell néznünk. Ilyenül kínálkozik a biomechanika, az életenergetika tana.

A világegyetem erőváltozásaihoz hasonlóan az életjelenségek is erőkötés és erőfelszabadulás, más szóval erőgyűjtés és erőexplosio alakjában jelentkeznek, miközben alak- és anyagbeli változások jönnek létre. A psychére nézve ezek a nyugalom és a szellemi munka váltakozásából állnak, tehát a lelki erők expansiói az elmenyugalom és elmeműködés fogalma alá esnek és kóros formáikban is ezen két osztályra különíthetők el.

Az élő anyag önmagát öregbítő hatását anyaggyarapodásnak, míg a külső ingerre jövőt üdülésnek nevezi, épígy a dissimilációban elkülöníti az inaktív szétesést, más-képen anyagfogyást az aktív széteséstől, amelyet kifáradás névvel illet s ilyenformán az erőkötés zavaaraival járó elmebetegségeket az üdülés és gyarapodás betegségeire, az erőoldódás zavaaraival járókat pedig a fáradás és fogyás betegségeire osztja.

A veleszületett és szerzett elmekórságokat ezek után a szerint csoportosítja, hogy az elmemunka, tehát erőfelszabadulás, vagy pedig az elmenyugalom, vagyis erőkötés alatt keletkeztek-e, mindegyikben különválasztva az aktív és passiv alakokat s azok fajbéli és egyéni formáit.

Ezen elgondolások szerinte az elmébajok beosztására jó támasztékot adnak.

Lechner ezen alap gondolatát a részletekben is kidolgozta; kár, hogy nem hozta nyilvánosságra, de kéziratai közt meg vannak 1905-ből keltező a lelki nyugalom és üdülés betegségei, azután a lelki munka és fáradás betegségei s végül a lelki kifejlődés (evolutio) és visszafejlődés (involutio) betegségei.

»Az *elmefogyatékoságokról*« cím alatt az Orvosképzés 1911. és 1912. évfolyamaiban Lechnernek egy-egy terjedelmesebb közleménye jelent meg, amelyek ezen folyóirat rendeltetésének megfelelően tulajdonképp a gyakorló orvosok számára kívánnak összefoglaló áttekintést nyújtani, s Lechner megoldhatta volna ezt a feladatot úgy, hogy egyszerűen regisztrálja az elmeorvostan akkori megállapításait, de ez ellenkezett volna szellemének eredetiségével, s csakugyan bármennyire igyekezett is az általános ismertek keretén belül maradni, lépten-nyomon utat tört az önálló felfogása, amely különösen a második közleményben szinte dominál.

Bevezetőleg hangsúlyozza, hogy az elmefogyatékoságokat olyan változások idézik elő, amelyek az agyvelő munkáját tökéletlenné teszik. Ezen változások idő-, anyag- és erőbeliek. Az időbeliek közt vannak öröklöttek és szerettek; az anyagbeliek lehetnek elfajulásosak, korai elkopásból, kóros belső elválasztásból és az agyvelő betegségeiből származók. Az erőváltozás fogyatékosága pedig abban áll, hogy az erőgyűjtés és az erő kifejtés fázisainak váltakozása megzavartatik. Lechner az erőváltozás szempontjából az elmefogyatékoságok négy típusának megkülönböztetésére osztályozási alapot a reflexekben mutatkozó különbségeket ajánlja; nevezetesen idiotismusnak mondja az érzékelési reflexformák tökéletlenségét, anoiának a közérzetes reflexek hiányosságát, imbecillitásnak az észrevevés fogyatékoságait s végül debilitásnak a hangulatos reflexek hiányosságait.

A munka második része arról szól, hogy miképpen kell vizsgálni az elmefogyatékoság fokát; ez a rész majdnem

teljesen a Lechner saját felfogását tükrözi vissza. Szerinte az elme hasznavehetősége függ: 1. az értelmi erők felgyűlt tömegétől, azaz az erőgyűjtés ingerfelfogó tényétől; 2. az értelem visszaható erejétől, azaz az erőfelhasználás alkalmazkodó tényétől; 3. a meglevő erők egymáshoz való viszonyától, azaz az erőválogatás szabályozó tényétől. Mindhárom tényezőnek erőváltoztató hatása a reflexkészülék tökéletességében, vagy tökéletlenségében rejlik. Ingerfelfogó erőgyűjtés, alkalmazkodó erőfelhasználás és érzésszabályozó erőválogatás nélkül nincs lelki működés, ezek fogyatékosága szüli az értelem fogyatékoságát.

A részletes tárgyalás ebben a műben csak az erőgyűjtés fogyatékoságaival foglalkozik és pedig külön fejezetekben az érző képességgel, az emlékebe tapadással, a figyellel és az emlékebe hívás készségével. Leírja, hogy ezen képességek hogyan fejlődnek és alakulnak az újszülöttségtől kezdve az öregkorig, hogyan lehet fejlettségük fokáról meggyőződni normális embereknél és elmebajosoknál. Az elmebetegeknél ezen képességek fordított sorban pusztulnak el, mint ahogy keletkeztek: legelőször az érzelmek tompulnak el, azután az észrevevés finomságai, későbbben a közérzetek s legutoljára az érzékelések.

Az emlékebe tapadást az értelmi töke beraktározási eszközének mondja, míg a figyelő képesség az értelmi töke erőgyűjtésnek cselekvőleges eszköze, az emlékbéhvívás készsége pedig a lelki tehetségek depositumának mintegy a folyósító eszköze.

A mély elgondolású munka, sajnos, annyiból csonka maradt a nyilvánosságra nézve, hogy az erőfelhasználás és az erőválogatás fejezete nem jelent meg nyomtatásban, de a Lechner irodalmi jegyzéke a kéziratban levő munkák közt említi fel az erőválogatás rendellenességeit.

Ugyancsak kéziratban maradt Lechnernek egy 1898-ban készült német psychiatriai munkája is, amely »*Wahn- und Sinnestäuschung*« címen öt részből áll, s az ép és kóros észrevevéseket tárgyalja.

A pszichologia és elmekörtan tudományos művelése

közben Lechner az elmekórtannak egy fontos gyakorlati ágát, a *törvénytörvényeszkéki lélektant* sem hanyagolta el.

Már egész fiatalon, mint a Schwartzter-intézet főorvosa, hat éven át a pestvidéki törvényeszkék területén törvényeszkéki orvosi teendőkkkel volt megbízva, a kolozsvári egyetemhez pedig az ideg- és elmekórtan mellett a törvényeszkéki lélektan tanárának is kinevezetett s Kolozsvárt 1889-től 1912-ig mint a törvényeszkék ideg- és elmekórtani szakértője működött. A törvényeszkéki lélektant különben a joghallgatóknak is előadta.

Ugyanezen a téren irodalmilag is működött. Hagyatékában »*Kétes elmeállapotok*« címen hét füzet kézirat van, amely ezen tárgyú előadásait tartalmazza. Ezenkívül írt a beszámítás és jogorvoslás kérdéseiről a büntető törvénykönyv revisiója alkalmából, azután vannak a beszámításra és bűnösségre s a jogérzésekre vonatkozó közleményei.

Mennyire belevitte Lechner nagy és eredeti tehetségét a törvényeszkéki elmeorvosi működésébe is, erre nézve felemlíthetem egy, bár orvosi dolgokban laikus, de egyébként nagyműveltségű és erős ítéletű férfiúnak, Pákey Lajos építőművésznek, a kolozsvári Mátyás-szobor társkészítőjének kijelentését. Pákeyt ugyanis az esküdtszékéki tárgyalások alkalmával többször behívták esküdti szolgálatra s ő nekem ismételten a legnagyobb elragadtatással nyilatkozott Lechnernek a tárgyalásokon való szakértői felszólalásairól, amelyek eszmegazdagságukkal, magas színvonalukkal valóságos élményt jelentettek számára.

Ha most mindezek után megkísértem Lechner tudományos munkásságát általánosságban is jellemezni, előre kell bocsátanom, hogy én itt csak a saját személyes benyomásaimról számolhatok be, amelyeket a Lechner műveinek olvasása közben mint nem szakember szerezhettem, s nagyon valószínű, hogy a Lechner speciális szakmáinak művelői sokkal többet és érdekesebbet tudnának mondani és tehetségének olyan oldalait is méltányolnák, amelyek előttem rejtve maradtak.

Azt láttuk már, hogy Lechner a pszichologia felé vonzódott különösen. A múlt század nyolcvanas éveiben, ami-

kor Lechner irodalmi működése megindult, főleg Wundt kezdeményezésére a lélektant természettudományi módszerekkel kísérletesen kezdték művelni és Lechner egész lelkesedéssel ehhez az irányhoz csatlakozott.

Munkáiban, amint ezt már szintén említettük, abból az alapgondolatból indult ki, hogy a psychophysiologia fejlesztése adja meg a lehetőséget a kóros viszonyoknak, vagyis az elmebetegségeknek a megértésére. Csakugyan Lechner dolgozatainak a javarésze, közel kétharmada a psychophysiologia körébe tartozik; szinte azt lehet mondani, hogy nála az elmekutató felülmulta az elmeorvost. Művei részben a psychologia és philosophia határterületein mozognak. Jól mondja Szabó József, hogy benne egygye olvadt a természettudós és a filozófus.

Eleinte még olvasmányainak befolyása alatt áll s első műveiben Wundton kívül sűrűn idézi Münsterberget és Herzent, akiknek a pszichológiai tárgyú munkái szintén hatással voltak reá. Ezenkívül első munkáiban sok részlet-megfigyelésről és pontosan észlelt kóresetről számol be. Csakhamar azonban mindinkább felszabadítja magát az idegen hatások alól; későbbi munkáiban íveken keresztül egyetlen szerző nevét sem említi, hanem majdnem kizárólag csak saját elgondolásait adja. Eközben az aprólékos részleteket is egyre jobban elejti, s hova-tovább nagyvonalú és synthetizáló lesz. (Synthetizáló törekvése meg látszik abból is, hogy munkáiban gyakran von párhuzamot az emberi elme jelenségei és a szervesetlen világ erőnyilvánulásai, s különösen az egysejtű lények élettüneményei közt, amely utóbbiak épúgy erő-, anyag- és alakváltozásokkal járnak, mint az elmeműködések.)

Általában lehet mondani, hogy a 90-es évek közepétől Lechner egészen különálló, mások által nem járt nyomokon halad, eszméit úgyszólván önmagából fejleszti ki. A gondolatok sokasága szinte buzogva tör elő nála, az elképzelésben oly eredeti, hogy majdnem úgy tűnik fel, mintha a mások bűvárlataival való kapcsolatnak a szükségét nem is érezné.

Nagy képessége volt arra, hogy tanulmányainak eredményét rendszerbe is foglalja s eredeti elnevezésekkel megjelölje. Egészben inkább az abstractiók felé hajló tehetség volt, akit minden olyan munka vonzott, ami által az életjelenségek magasabb egységét megközelíthetni vélte.

Ha szabad Lechnerre az ő saját ideológiáját alkalmaznom, azt mondhatnám, hogy az a reflexberendezés, amelytől megállapítása szerint a szellemi képességek is függenek, nála sok tekintetben szokatlan tökéletességet ért el. Hogy bevetítése milyen kiváló volt, azt elárulja megfigyeléseinek sokoldalúsága és gazdag színezése; kedélyének a mélysége pedig, épúgy mint érzéseinek nagy skálája és lelkületének finomsága föltételezi az érmozgató idegek subtilis munkáját. Hasonlóképen igen intenzív lehetett nála a külső benyomások feldolgozása s a szövvényes érzések társítása nyomán kelt felismerés, emlékezés, megítélés és következtetés, sőt az associatiós gátlás is, hiszen olyan eredményesen tudott válogatni érzéseiben s olyan bölcsen tudta ismereteit az igaznak szolgálatába állítani. A kivetítéshez idegrendszerre ugyancsak nagyon szerencsésen volt megalkotva, másképp nem lett volna képes azokat az igazságokat, amelyekre észlelései nyomán reájött, olyan tökéletes formában meg is szólaltatni.

A munkái ismertetésekor felhozott pár idézetünkből az is kitűnik, hogy Lechner munkáit kiváló stílusérzék, emelkedett hang és nagy szókészség jellemzi.

Mint már említettem, Lechnernek a tudományos alkotásairól a végső szót kimondani nem tartom magamat illetékesnek, de bárki vállalkozzék is a jövőben erre a feladatra, annak nem szabad szem elől tévesztetni, hogy a pszichologia és pszichiatria modernebb buvárkodási irányai lényegesen különböznek a Lechner tevékenységének idején uralkodóktól. Ma (különösen Kretschmer kezdeményezésére) a Lechner szakmaiban is a konstitutio tanulmányozása lett időszerű; tehát nem az általánosítás, hanem az individualisálás a jelszó. Ma nem iparkodnak az embert az egész szerves világgal egy nézőpont alá venni, hanem ellenkezőleg, azt keresik, mitől függ az egyes emberek egyéni

különbözősége akár testi, akár értelmi tulajdonságaik szempontjából.

De némely amerikai psychologusok ma sem tértek el a Lechner által követett iránytól s különben is az a jelenség, hogy a változó kor új eszmeáramlatokat hoz felszínre, annyira általános, hogy ez semmiképen nem ronthatja le Lechner nagy tudományos jelentőségét s nem tarthat vissza annak kimondásától, hogy Lechnert a magyar gondolkozók és különösen a magyar psychologusok közt egyik legelső hely illeti meg.

Az a magas és előkelő tudományos szellem, amelyet Lechner maga körül teremtett, buzdítólag hatott tanítványaikra is, akiknek egész sora jeles irodalmi működést fejtett ki, s akik közül a nemrég elhunyt Szabó József Lechnernek a szegedi tanszékét örökölte, Benedek László pedig a debreceni elmekörtani tanszék professora lett. Ezenkívül két volt tanársegédje, Fabinyi Rudolf és Zsakó István tölti be jelenleg az ország két legnagyobb elmeegógyintézetének, a lipótmezeinek és az angyalföldinek az igazgató-főorvosi állását is.

Legyen szabad végül még Lechner egyéniségéről, jelleméről is pár szót szólnom. Hogy Lechner rendkívül munkás életet élt, azt az elmondottak után nem kell kiemelnem, ami pedig karakterét illeti, egész életével azt bizonyította, hogy a benne rejlő nobilitas, szívjóság és esztétikai érzék mindenhez vonzotta, ami nemes, jó és szép.

Önzetlenségének igen sok tanujelét adta; számtalanszor láttuk, hogy sem a hatalmat, sem az anyagiakat nem kereste. Mikor egyetemi rektorsága után az orvosi kar újból megválasztotta dékánának, Lechner, aki előzőleg ezt a tisztséget is lelkiismeretesen és méltósággal töltötte be, most az újabb dékánválasztást, amely pedig nemcsak hatalmat, hanem jövedelmet is jelentett volna, nem fogadta el azzal az indokolással, hogy véleménye szerint neki, aki már rektor is volt, a dékáni tisztséget a fiatalabbaknak kell átengednie.

Amikor pedig az állam az új elmeklinika számára a telkeket megvásárolta, Lechner a szomszédos telken magának

igen szép villát építtetett, amelynek ékes magyar kapuzata, gyönyörű lépcsőháza, helyiségeinek kitűnő elrendezése megint a Lechner előkelő ízlését dicsérte. Ezt a villát az állam későbbben az elmeklinika igazgatói lakásának óhajtotta megszerezni; ennek az épületnek átengedésekor is egyéniségéhez méltó nagy önzetlenséget tanúsított, úgy hogy az állam igen előnyös feltételek mellett jutott az ideálisnak mondható igazgatói lakás birtokába.

A kolozsvári orvoskari tanártestületben Lechner fárasztó nobile officiumokat vállalt; így egyebek közt az állami költségvetés számára a terjedelmes, sok ívnyi kari előirányzatot évről-évre ő dolgozta ki igen alaposan több évtizedeken keresztül, ép így ő revidálta állandóan és igen nagy gondossággal a dékáni hivatal és az ifjúsági segélyegyletek számadásait is.

Lechnernek a jósága és humánus érzése is messze felülhaladta az átlagos mértéket, s ezt érezte nemcsak családjával, barátaival és intézetének személyzetével, hanem a betegeivel is, akik közül, amint ezt magam többször láttam, még a különben rakoncátlanok és értelmileg mélyen sülyedtek is, amíg egy szikrája maradt bennük az öntudatnak, a Lechner jóságos tekintetéből, szelíd szavaiból megértették, hogy javukat akarja s meglepő készséggel engedelmeskedtek neki. Csakugyan Lechner ténykedéseinek, ép úgy mint írásainak, egyik legfőbb rugója a mindent átfogó emberszeretet volt. Ebben a tekintetben Lechner emlékeztetett engem egyik legideálisabb nagy emberünkre, báró Eötvös Józsefre.

A szép iránti érzékét is minden téren érvényesíteni iparkodott; az irodalom élénken érdekelte, a művészeteket nemcsak élvezte és pártolta, hanem a saját művészi képességeit, ahol csak lehetett, az építkezésben, berendezésben megvalósította. Egyszóval Lechner a szép és harmonikus életnek a megszemélyesítője volt s példát adott nekünk, tanártársainak arra, hogy milyen magas mértékkel kell fel fogni s milyen kifinomult ízléssel lehet leélni az életet.

Kifelé is mindenütt a színvonal emelése, az emberek megjavítása volt a célja; ezt sürgette műveiben, ezt ipar-

kodott elérni a saját hatáskörében. Természetes, hogy épen az ilyen érzékeny, gyöngéd lelkületű, eszméi által leköttve tartott s inkább befelé élő ember a mindennapi élet önzését és durvaságait, sőt az apróbb töviseit is jobban érzi, mint a kemény harcokra teremtett. Lechnert is sokszor elkésérítette betegeinek az elégedetlensége a klinikai konyha silány kosztja miatt, vagy az a küzdelem, amelyet neki a rosszul fizetett s ezért meg nem felelő ápoló személyzettel kellett folytatnia.

De ezekért a bosszúságokért kárpótlást nyújtott neki az az öröm, amit a szellemi munkában talált. Meg is őrizte az utolsó évek sok csapása és viszontagsága dacára, majdnem csorbítatlanul lelkületének minden vonzó tulajdonságát, amelyek közé tartozott a gerinces, meg nem alkuvó, mély hazafias érzés is.

Minden nemzetnek, amely erkölcsi alapjait meg akarja óvni, szüksége van az ilyen emberekre, akik szerénységükben nem törnek a szereplés után, de önzetlenül dolgoznak a közért, akik eszményeikért lelkesednek, azokat megalkuvás nélkül hirdetik s azok szellemében élni is tudnak; ezért a jövő nemzedékeknek is követendő példa gyanánt állíthatjuk oda Lechnert, kinek emléke köztünk mindig áldott marad.

Lechner Károly irodalmi működése.

(Az 1—129. számúak Lechner saját följegyzése szerint.)

1. Az éhségről. Fővárosi Lapok, 1872.
2. Érzékeink. „ „ 1872.
3. A magán- és közegészségügy és a betegségek megelőzésének módjai. (Bowditsch után) Közegészségügyi Lapok, 1875.
4. Dr. Belky János törvényszéki orvostanának ismertetése. Orvosi Hetilap, 1880.
5. Zur Pathogenese der Gehirnblutungen der luetischen Frühformen. Jahrb. f. Psychiatrie. Bd. II. 1880.
6. A bujakórosok álmatlansága s annak okai. O. H. 1881.
7. A központi idegrendszer bujakórtana. Ismertetések. O. Szemle, 1881.
8. A szellemi életünk fejlődéssorában felmerülő hiányok és azok okai. Magy. philos. Szemle, 1882.
9. A téboly agytáplálkozási zavarainak lokalizációja. O. H. 1882.
10. Zur Lokalisationsfrage der Ernährungsstörungen bei der Verrücktheit Kézirat, 1882.
11. E. Jankovszky: Phänomenologie u. Metaphysik der abnormen Sinnesbilder. Ismertetés. M. Philos. Szemle, 1883.
12. E. Jankovszky: Psychische Studien. Ismertetés. M. Philos. Sz. 1883.
13. A kéreggátlásról. O. H. 1884. Pester Med. Chir. Presse, 1884.
14. Az érzéki észrehevés elemi alkotórészei. M. Philos. Szemle, 1884.
15. Az álomról. Természettud. Közlöny, 1884.
16. Beiträge zur Lokalisation der Halluzinationen. Pest. Med. Chir. Presse 1884.
17. Adatok a hallucinációk lokalizációjához. O. H. 1885.
18. A bp.-angyalföldi m. kir. elmebetegárpolda évi jelentése 1885. évről.
19. „ „ „ 1886. „
20. „ „ „ 1887. „
21. Tébolydákban levő elmebetegek statisztikája. Gyógyászat, 1886.
22. Az érzéki észrehevés némely rendellenségeiről. O. H. 1888.
23. Über die Anomalien der Sinneswahrnehmung. Pest. chir. Med. Presse, 1888.
24. A kedély neveléséről. Gyógyászat, 1888.
25. A kedély nevelésének szükségéről. Egészség, 1890.
26. Dr. Salgó Jakab Elmekórtanának bíráló ismertetése. Gyógyászat, 1890.

27. A kolozsvári elmekórtani kóroda ideiglenes elhelyezése. Term. tud. Ért. 1890.
28. Az izommunka szerepköre értelmi működéseinkben. Előadás M. Orv. Természettud. XXV. Vándorgyűlés évkönyve 1890. Gyógyászat, 1890.
29. Az izommunka szerepköre az értelmi képességek kifejlődésében. Orv. Term. Tud. Értesítő, 1891.
30. A testgyakorlás befolyása szellemi működéseinkre. Egészség, 1891. Gyógy. 1890.
31. Über den Einfluss der Muskelarbeit auf die Geistesthätigkeit. Orv. Term. Tud. Értesítő, 1891.
32. Adatok az általános neurozisosok alapján kifejlődő kóralakok ismeretéhez. M. Orv. Arch. 1891.
33. Beiträge zur Kenntniss der allgemeinen Neurosen. Ung. Arch. f. Med. 1881.
34. A psyche materialis alapja. O. H. 1892.
35. A tudatosság ténye szellemi életünk eseményeiben. Athenaeum, 1892.
36. Kétes elmeállapotok. Előadások. Kézirat, I. füzet. 1893. Bevezetés. Törvényes határozatok. Jogt. fogalmak. Általános elvek.
37. Ugyanaz II. füzet 1893. Bonctani viszonyok. Élettani viszonyok.
38. „ III. „ 1894. A beszámítást kizáró vagy enyhítő okok.
39. „ IV. „ 1894. Öntudatlan állapotok.
40. „ V. „ 1894. Az elmetehetség megzavarásai.
41. „ VI. „ 1895. Fialat kor. Elmeéretlenség.
42. „ VII. „ 1895. Süketnémaság. Aggkor.
43. Dr. Konrád Jenő. Elmekórtánának bíráló ismertetése. Gyógyászat, 1895.
44. Dr. babarcsi Schwartzter Ottó Közigazgatási elmekórtánának bíráló ismertetése. Gyógyászat, 1896.
45. Az Egyetem és a Társadalom közti termékeny érintkezés szükségessége és előkészítése a nemzet kulturális fejlődése és szociális szervezkedése szempontjából. II. Orsz. Tanügyi Kongr. Naplói, 1897.
46. Az egyetem „én“-jéről. Előadás. Rektori beszéd. O. H. 1897. Egy. Almanach, 1897.
47. Wahn u. Sinnestäuschung. Kézirat, 1898. I. rész. Einleitung. Berechtigung des Lokalisationsversuches u. der Analyse.
48. Ugyanaz II. r. Die biologischen Evolutionsphasen der Psyche.
49. „ III. r. Die psychischen Elemente der Wahrnehmung.
50. „ IV. r. Mechanismus der Associationsvorgänge.
51. „ V. r. Die Sinnestäuschung. Das Wahn.
52. Céphalographie. Courte Description de l'appareil exposé à l'exposition universelle de 1903 à Paris. 1906.
53. Psychomechanikai törekvések az elmegyógyászatban. Előadás. Magy. elmeorv. orsz. értekezletének munkálatai, 1901.

54. Psychomechanische Bestrebungen auf dem Gebiete der Psychiatrie. Psychiatrische Wochenschrift, 1901.
55. Az elmebetegségek gyógyításának újabb elvei. Előadás, 1902. A Magy. elmeorvosok orsz. értekezletének munkálatai, 1903.
56. Az idegesség az iskolában. Előadás a kolozsvári Tanári Körben. Magyar Pädagógia, 1903.
57. A kolozsvári m. k. F. J. Tud.-egyetem Ideg- és elmeorvosi klinikája. A Magy. Orv. és Természettudósok XXXII. vándorgyűlése alkalmából kiadott emlékkönyv. 1903.
58. A reflextípusokról. Előadás. Orv. Term. Tud. Értesítő, 1903.
59. A psychopathológiás irány a gyógyászatban. Előadás a M. Orv. és Term.-vizsgálók XXXII. vándorgyűlésén. O. H. 1903.
60. A psychopathológiás irány feladata a gyógyászatban. Gyógyászat, 1903.
61. Az iskolai idegesség. Magy. Pestalozzi, 1904.
62. Kísérleti lélektan gyakorlatokkal. Előadások sorozata. Könyvát, 1914.
63. Az évfázó vizsgálatokról. Magy. Pestalozzi, 1904.
64. A lelki nyugalom és üdülés betegségei. Kézirat, 1905.
65. A lelki munka és fáradás betegségei. Kézirat, 1905.
66. A lelki kifejlődés (evolutio) és visszafejlődés (involutio) betegségei. Kézirat, 1905.
67. A reflex szerepe az élőnyelvek kifejlődésében. Nyelvészeti Tanulm. 1905.
68. A középiskola küzdelme az alkoholizmus ellen. Előadás az Orsz. Középisk. Tanáregyesület körében. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlönye, 1906.
69. Az álmatlanságról. Purjesz Zsigmond-Emlékkönyv. 1906.
70. Az agyvelő és idegrendszer bonctana. Magy. Filozof. Lexikon, 1906.
71. Az agyvelő és az idegrendszer élettana. Magy. Filozof. Lexikon, 1906.
72. Az énbomlásról. Előadás az Erd. Múzeum Egyes. I. vándorgyűlésén Marosvásárhely. Emlékkönyv, 1906.
73. Alvás és álom. Magy. Filozofiai Lexikon, 1906.
74. Az alvás betegségei. Álomkórságok. Magy. Filozof. Lexikon, 1906.
75. Rapport. Előadás. Közegészségügy, 1906.
76. Über negative Sinnestäuschungen. Vortrag. I. Internat. Kongress für Psychiatrie, Neurologie u. Psychologie zu Amsterdam, 1907.
77. Die Schlaflosigkeiten infolge von Störungen des Vorschlafes. Klinik f. psych. u. nervöse Krankheiten, 1907.
78. Bűn és bűntevés. Magy. Filozof. Lexikon, 1907.
79. Bűnök. Magy. Filozof. Lexikon, 1907.
80. Műveltségünk. Erdélyi Hírlap, 1907.
81. Idegérzéseink. " " " " 1907.
82. Beszámítás és bűnösség. Magy. Filozof. Lexikon, 1908.
83. Ép és kóros érzéseinkről. Előadás. Orv. Term. Tud. Értesítő, 1908.
84. A várás ép és kóros érzéseiről. " " " " 1908.

85. A sugallásról. Előadás. az Erd. Muzeumegyes. IV. vándorgyűlésén Brassóban. Emlékkönyv, 1908.
86. Einige Anhaltspunkte für Behandlung der Schlaflosigkeit. Wiener med. Wochenschrift, 1908.
87. A lélek és az alkohol. Előadás. Erd. Muzeum Egyes. Kolozsvár, 1908.
88. Az idegélet köréből. A hivatalnokok idegessége. Előadás a kolozsvári magántisztviselők egyesületében, 1908.
89. Téves eszméink. Előadás az Erd. Irodalmi Társaságban. Erdélyi Lapok, 1909.
90. Die klinischen Formen der Schlaflosigkeit. Leipzig—Wien, 1909.
91. Az alkohol befolyása a gyermeklélek fejlődésére. Előadás az Alkoholellenes Egyesületben Kolozsvárt, 1909.
92. Zur Physiologie u. Pathologie der Empfindungen u. Gefühle. Vortrag am XVI. Internat. Mediz. Kongress zu Budapest, 1909.
93. La clinique des Maladies nerveuses et mentales à Kolozsvár, 1909. Les facultés de Médecine des universités hongroises = des universités hongroises.
94. Klinik für Nerven- u. Geistesranke zu Kolozsvár in Ungarn. Psych. Neurol. Wochenblatt, 1911.
95. Gr. Mikó Imre emlékezete. Az Erd. Muz. Egylet félszázados emlékűnnepén. Erdélyi Lapok, 1909.
96. Alkohol és társadalom. Előadás a marosvásárhelyi alkoholelles szövetség ülésén. Antialkoholista könyvtár, 1910.
97. Az álmodásról. Alexander-emlékkönyv. Bpest, 1910.
98. Kóros izomérzés esete. Bemutatás az Erd. Muz. Egly. Orvostud. szakosztályában. Orv. Term. Tud. Értesítő, 1910.
99. Muzeumos érzéseinkről. Erd. Muz. Egly. jubiláris albuma. Kézirat, 1910.
100. Alkohol és szerelem. Előadás az Alkoholellenes Egyesületben Kolozsvárt, 1910.
101. Az emlékezésről. Előadás az Erd. Muz. Egly. közgyűlésén. Erd. Muzeum, 1911.
102. Az ideg- és elmebajok jelentősége a társadalomban. Sorozatos előadás a Magy. Társadalomtud. Egyesület szabad iskolájában, 1911. Kézirat.
103. Virágzások. Székfoglaló az Erd. Irodalmi Társaságban. Erdélyi Lapok, 1911.
104. Az elfogyatékosságokról. Bevezetés. Orvosképzés, 1911.
105. Ugyanaz. Az erővlogatás elégtelenségei. Kézirat, 1912.
106. A gyermek kóros szellemi világa. Előadás az anyák iskolájában 1912. Gyógyászat, 1912.
107. Über die Mittel zur Verhinderung der geistigen Ermüdung in der Schule. Előadás az I. nemzetközi Pedagógiai kongresszuson Brüsszelben, 1913. Kongressus Annalesei, 1913.
108. Gyermektanulmány és orvosi tudomány. Előadás az I. magy. orsz. gyermektanulmányi kongresszuson 1913. A Gyermek, 1913.

109. Az impressiókról. Előadás a Magy. Filos. Társ.-ban, 1913. A M. Fil. Társ. közl. 1914.
110. A beszámítás és a jogorvoslás kérdései a büntetőtörvénykönyv revíziója alkalmából. Előadás az Erd. Muz. Egyes. orvostud. szakosztályában. E. M. E. Értesítő, 1913. Gyógyászat, 1913.
111. Az impressiókról és a revelációkról. Előadás az Erd. Muz. Egy. Orvostud. szakosztályában, 1913. E. M. E. Értesítő, 1914.
112. A freudizmusról. Előadások az Erd. Muz. E. Orvost. szakoszt.-ban. 1914. E. M. E. Értesítő, 1914. Magyar Pedagogia, 1914.
113. A reflextheoriáról. Előadás a Böhm Károly Társ. közgyűlésén, 1914. A Böhm Károly Társ. évkönyve, 1914.
114. A nők kriminalitásának és elzüllésének okairól. Előadás a Pártfogó Egyesület hölgybizottságát előkészítő előadási sorozatban. 1914. Pártfogó Egyes. Évkönyve, 1914.
115. Az idegesség a háborúban. Bemutatókkal kapcsolatos előadás az Erd. Muz. Egy. orvostud. szakosztályában, 1914. E. M. E. Értesítő, 1915.
116. Das Wesen der Impressionen und Revelationen. Wien. Med. Woch. 1914.
117. A világ idegessége és a háború. A Vöröskereszt javára rendezett előadási sorozatban tartott előadás, 1915. Társaság, 1915.
118. Az alkoholkárok leküzdésének eszközei, tekintettel a fiatalok bűnösökre. Előadás. Kézirat. A Pártfogó Egyes. elmaradt orsz. kongr.-áról, 1914.
119. A szeretet és a szerelem a világegyetemben és a világháborúban. A Diákszövetség Emlékkönyve, 1916. Előadás az Erd. Irod. Társaságban, 1916.
120. Orvosi vélemény a néhai Ch. Gy. végrendeletének érvénytelenítése iránt lefolytatott perben. Kézirat, 1917.
121. Orvosi vélemény a néhai br. R. J.-féle örökösödési perben. Kézirat. 1917.
122. A tudatosságról és annak zavarairól. Dr. Szabó Dénes-Emlékkönyv, 1918. Erd. Muz. E. orvostud. szakoszt. Értesítője, 1917.
123. Szabadság és kötettség lelki életünkben. Előadás a kolozsvári tud. egyet. ünnepi közgyűlésén, 1918. Beszédek 1918. — Acta universitatis litterarum regiae Hungaricae F. J. Kolozsváriensis anni MCMXVII—VIII. 1918.
124. Az elmefogyatékoságok szerepe a társadalomban. Természettud. Közl. 1919.
125. Az alkoholizmus veszedelmei. Előadások a magy. honvédség védelmi tanfolyamában, 1920. A védelmi tanfolyam közleményei, 1920.
126. A freudizmus tanainak lélek-életteni bírálata. Természettud. Közl. 1920.
127. A gyermekek lelki tökéletlenségei és az azokból származó abnor-

- mitások. Előadások a Gyermektanulmányi Társaság előadási sorozatában, 1921. A Gyermek, 1921.
128. A női lélek és a feminizmus kérdései természettudományi megvilágításban. Kézirat a Természettud. Közlöny számára, 1921.
129. Véleményes jelentés Dobó Istvánnak a telepatiáról szóló elméletére vonatkozólag. A M. Tud. Akadémia felszólítására.
130. Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában. Hátrahagyott székfoglaló értekezés. Magyar Tudományos Akadémia, 1923.
131. Die Gemeingefühle im Dienste der Verstandestätigkeit. Aus dem Ungarischen übersetzt von Stefan v. Máday. Jahrbücher für Psychiatrie, 1927.
-

